

A KIS EMMA

Csáth Géza novellája

PHILIP ROTH

1919-ben, mindössze egy hónapra rá, hogy megszökött egy elmegyógyintézetből, Csáth Géza mérget vett be, és kiszenvedett. Harmincegy éves volt. Az örület és az önmegsemmisítés elhatalmasodása előtt Csáth a budapesti orvosegyetem hallgatója volt, zenekritikus, aki Bartókról és Kodályról írt, neurológus egy tekintélyes, pesti ideggyógyászati klinikán, falusi orvos és katona az első világháborúban. Halála előtt ez évvel kezdte az ópiumszívást, egy év leforgásával pedig már súlyos függőségi viszonyban szenved: morfium, Pantopon, fecskendő. „Mérhetetlenül undok, megvetni való élet ez” — írja; önutálat: „... végképp gyenge, fátyolozott hangomtól, folytonos tükröbe való nézegetésemtől, cinikus és töpörödött penisemtől, ványadt pofámtól, szellemtelen beszédemtől, impotens, munka nélküli életemtől, gyanús egzisztenciámtól, szemérmertlenségemtől, mellyel mindennap elég hosszú időre a vécére vonulok, butaságomtól. Azt hiszem, büdös is vagyok, mert a szaglásom romlott lévén sem a rosszul kitörölt seggemnek, sem az odvas szájamnak a szagát nem érezhetem...”

Az *Opium and Other Stories (Ópium és más történetek)* huszonegy darabja — válogatta Marianna D. Birnbaum, a Los Angeles-i egyetem magyar irodalom professzora, fordította Jascha Kessler és Charlotte Rogers — a szerző rövid lélegzetű elbeszéléseinek mintegy negyedét képezi. Ezek többnyire a függőségi viszony korai éveiben kerültek ki Csáth tollából, a háború kitörése, Közép-Európa politikai átalakulása előtt. Az *Anyagiilkosságban* — a két vérengző fiút jellemezve, akik megölik özvegy anyjukat, majd elszedik ékszerét, és egy kurvának ajándékozzák — Csáth egy helyen oly töményen fogalmaz, hogy az az ópium-történetek legborzalmasabbjainak kivonata lehet: „Kifogyhatatlanul érdekelté őket a fájdalom misztériuma.” A büntetés csáth-i színházának egzekutorai — megsemmisítő élvezetükben, bestiális gyögyörükben, eszelős izgatottságukban az erőszak pillanatában — Musil *Törless iskolaévei* című kisregényének ifjú hőseire, Gombrowicz *Por-*

nográfiájának kivénhedt fajtalankodóira és Misima hullagyalázó képzetvilágára emlékeztetnek *Az álarc beismeréseiben*. „Elgyön az ember a nagy késsel!” — csicsergi a tizenöt éves, nyers paraszt szolgálynő a kocának az ólban *A tor* elején, aztán ugyanez az ember elmegy, de addigra már nem csak hogy kolbászt csinált a kocából, hanem a lányt is leteperge, és teherbe ejtette. Az izmos böllér a véres késsel, a vörös képtű, kemény öklű barom, az őrületében fetregő eszelős — csupán ízelítő figurái a Csáth ártatlan szenvedőire zúduló felfordulásnak, melyben kínok házává lesz rendezett életük.

Valószínűleg *A kis Emma* a leghajmeresztőbb történet, felhőborító célzásokkal teli: az újraálmodott siralomházzól például, ahogy a gyermekek előadják — gyermekek az erőszaknak való behódolás látványától lenyűgözöttek, és a büntetés letörte kárhozott lélek zokogása. Az új tanító nádpálcát használt... „Ilyenkor nagy izgalom támadt... Azután halálos csendben leste az osztály az ütések... lábujjhegyre álltam, nehogy elveszítsek valamit...” Adott az érzelmek kavargása, a gyermekek adrenalin szintjének növekedése az elbeszélés folyamán, keserűségük és féltékenységük elpárolgó kirobbanása, valamint a hűv és a hetykeség, mellyel szeretnek és hajbakapnak, adott az az egészséges borzongás, mellyel gyűlölnék, és amilyen sziporkázóan megjártsszák az Akasztót és a Bírát, végül nem az a meglepő, hogy bitófát állítanak, és felkötik a kislányt, hanem hogy nem tudnak szabadulni attól az örvöngéstől, mely tönkreteszi egész világukat.

BALAZS Attila fordítása